

nikov ter krajev izida in tiska, kazalo tiskarn in kazalo naslovov.

Jožetu Bajcu je z dolgoletnim natančnim delom uspelo ustvariti bibliografijo, ki nam priča o izredno veliki razširjenosti periodičnega tiska v razmeroma kratkem obdobju devetih let. Popisal je 606 slovenskih periodičnih tiskov in 57 drugojezičnih časnikov in časopisov, skupaj torej njegova bibliografija obsega 665 enot, poleg tega pa še poglavja o revolucionarnih in narodnoosvobodilnih listih, ki vsebujejo še nadaljnje 703 enote.

Tako res lahko rečemo, da se z izdajo te bibliografije nadaljuje tradicija naših bibliotekarjev, ki so kljub preobremenjenosti z rednim delom našli še čas za objavljanje bibliografij in drugih strokovnih in znanstvenih del, za katera je potrebna velika mera potrpežljivosti in znanja.

Olga Janša-Zorn

Goriški letnik, zbornik Goriškega muzeja, Nova Gorica, izdal Goriški muzej, 144 strani.

V uvodu ravnatelj Goriškega muzeja navaja, da so vzeli naslov svoje publikacije po »Goriškem letniku za čitatelje vsacega stanu«, almanahu, ki ga je novembra 1865 izdal učitelj na goriški realki Franc Zakrajšek (1835—1905). Zamislil si ga je kot vsakoletni zbornik predvsem literarnih del in del s poljudnoznanstveno vsebino. Prof. Marušič pojasnjuje, da niso dali svoji publikaciji to ime zato, ker bi hoteli slediti Zakrajškovim vsebinskim zasnovam, pač pa, da bi se spomnili pionirskih časov slovenske publicistike in znanstvenih izdaj. Novi »Goriški letnik« ima namen zapolniti vrzel v izdajateljski aktivnosti na področju Slovenskega Primorja, posebej še severne Primorske, z njim pa želijo čeprav z zamudo počastiti dvajsetletnico Goriškega muzeja, ustanovljenega 5. 9. 1952.

Višji kustos-arheolog Goriškega muzeja Drago Svoljšak je v svoji razpravi obravnaval raziskovanje prazgodovinske naselbine na Mostu na Soči. Uvodoma je orisal halštatsko kulturo, ki ima ime po najdišču Mostu na Soči (prej Sv. Lucija), podal zgodovino izkopavanj v tem kraju, posebno pozornost pa posveča izkopavanju halštatske lesene hiše, ki se je začelo 1973. leta. Razprava je bogato ilustrirana s prikazom najdišč svetolucijske kulturne skupine, najdišč v Mostu na Soči, pregledom izkopanin ter fotografijami najdišča.

Dr. Ugo Furlani je prispeval pregled novejših prazgodovinskih odkritij v Goriški pokrajini. Nalogo teh raziskav je avtorju poveril goriški pokrajinski muzej. Tako so 1965. začeli najprej z ogledom nahajališč, znanih po slučajnih najdbah, nato pa so načrtno raziskovali nove predele od kraške planote do briških gričev in Medejskega hriba. Novo odkrita nahajališča segajo od najstarejše dobe, kot nahajališča pri Doberdolu, iz bronaste dobe so nahajališča v Sv. Lovrencu pri Moši (San Lorenzo Isontino), iz železne dobe so gradišča na Krasu, nekropola na Medejem hribu pa je povezana s sv. Lucijo in Altinom. Prispevek ilustrira tudi zemljevid najdišč.

Srednjeveški cerkvi v Prilesju pri Plavah posveča svoj prispevek kustos-umetnostni zgodovinar Goriškega muzeja Marko Vuk. Cerkev je nedvomno pomemben spomenik stare gotske arhitekture iz prve polovice 15. stoletja, še bolj znana pa je zaradi fresk iz šestdesetih let 15. stoletja. Avtor je strnil obsežno gradivo in podal cerkev kot arhitektonski spomenik ter opisal poslikavo, oboje zelo natančno. Poslikava je ilustrirana s shemo iz Steletovega »Gotskega stenskega slikarstva«.

Branko Marušič, višji kustos-zgodovinar in ravnatelj Goriškega muzeja je podal pregled primorskih taborov od 1868 do 1871. V svojem delu se je v glavnem oprl na časopisne vire, v manjši meri pa na arhiv tržaškega namestništva. Avtor obravnava tabore na Veliki Otavi pri Šempasu (»šempaski« tabor) 18. oktobra 1868, »briški« tabor na potoku Reka pod Drnovkom, tabor v Tolminu, v Sežani, v Kubedu v slovenski Istri, »pivški« tabor na Kalcu pri Zagorju, v Vipavi ter v okolici Kastva pri Reki, ki je imel hrvaško-

slovenski značaj. Navaja tudi tri neuresničene tabore: pri Fernetičih, v Renčah pri Gorici za 11. junij 1871 in drugi na istem kraju, napovedan za 29. september, oziroma 6. oktober. Na koncu omenja še tri tabore iz leta 1878 na Kojškem, v Kobaridu in v Dolini pri Trstu, ki pa so bili vsebinsko drugačni, saj so bili namenjeni zbujanju avstrijskega patriotizma ter proti italijanskemu iredentizmu. Avtor prikaže rast ideje taborov na Primorskem, priprave na tabore, njihov program, vidnejše udeležence in govornike, primerjave števila udeležencev po »Novicah« in »Slovenskem narodu«, zahteve taborov. Omenja, da je zaradi pomanjkanja gradiva odnos oblasti do taborov še vedno premalo raziskan. Avstrijske oblasti je motilo poudarjanje združevanja Slovencev v eno kronovino, okrnjenja in prepovedi taborov pa je argumentirala z nevarnostjo netenja sovražnosti med narodi v deželi. Drugačen odnos pa navaja avtor pri taborih 1878. leta, kjer so govorili tudi zastopniki oblasti. Auersperg-Lasserjeva vlada se je posluževala primorskih Slovencev, ki naj bi bili protiutež aspiracijam italijanskega iredentizma. Zato je primorske tabore dovolila in to so bili edini slovenski tabori v tistem času sploh. Avtor zaključuje pregled s taborom v Brezovici v Brkinih 1883, kjer so obravnavali problematiko šolstva, enakopravnosti slovenskega jezika v uradih in nekatera gospodarska vprašanja, zbralo pa se je okoli 3000 ljudi.

Zelo zanimive teme se je lotil Naško Križnar, kustos-etnolog Goriškega muzeja. Njegova razprava o planinskih naseljih v porečju zgornje Soče natančno obravnava vsako posebej od 17 ovčjih in nekdaž tudi kozjih planin v tem porečju. Od teh planin je velika večina opuščenih, mnogo jih je že v ruševnih, »aktivne« so samo še tri, planina Mangart, Za Skalo in Za Depjem. Avtor podrobno navaja razne tipe planin z značilnimi izrazi za posamezne prostore, kot muža, hudrt, plena, stan, nato podrobno opiše vse planine po vrsti, navaja leto zadnje paše, stanje stavb. Navaja tudi način gradnje stavb, tipe planin, dodaja pojasnilo manj znanih besed. Prispevek pojasnjuje sheme planin in načinov gradnje stavb.

Dr. Ivo Juvančič, znanstveni sodelavec Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani v pokoju je prispeval razpravo o goriškem nadškofu dr. Frančišku B. Sedeju in fašizmu, za katero uredništvo navaja, da je prvi del obsežne študije o primorski duhovščini med vojnama. Avtor se je poslužil arhiva goriške kvesture, prefektore in federacije PNF, ki ga hrani Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, bil pa je tudi sam neposredna pričča dogodkov ob koncu Sedejevega življenja. Opisuje nadškofov človeški in politični lik, tudi po svojih osebnih spoznanjih in stikih z njim, zlasti pa fašistično gonjo proti njemu. Navaja kot značilno potezo nadškofa njegovo lojalnost do cerkvene oblasti Rima in do državnih oblastnikov, tako da je bil zanj hud udarec, ko je prišel med kolesja teh dveh. Avtor poudarja nadškofovo prepričanje in prizadevanje za obrambo pouka krščanskega nauka v materinem jeziku ter uporabo domačega jezika v cerkvi, v govoru in v pesmi. Te njegove »Normae« iz leta 1931 so bile kritika konkordata med Vatikanom in Italijo.

Knjižničar Goriške knjižnice Marijan Breclj objavljaja 28 pisem češkega kulturnega delavca in prevajalca iz slovenščine dr. Bohuša Vybírala Francetu Bevku. Dr. Vybíral je bil večletni ravnatelj študijske, kasneje univerzitetne knjižnice v Olomucu. Avtor domneva, da je spoznal Bevka ob kakem obisku v Ljubljani. Navaja Vybíralov življenjepis in njegove prevode iz slovenščine. Bevkovih pisem Vybíralu še niso odkrili, prav tako še ni jasno, kaj, kako in do kakšne mere je Bevk pošiljal knjižno gradivo iz Primorske. Pri tem je bila pri Vybíralu stalno prisotna želja in volja, da Bevka predstavi z umetniško dobrim tekstom in v dobrem prevodu češkemu bralcu. Pisma so v češčini in v prevodih.

Ciril Zupanc v prispevku o smrti Jožeta Lamuta-Saše popravlja nekatere netočnosti v spominih Toma Brejca. Pri tem navaja spomine drugih še živih prič, kako je 17. 8. 1942 padel Jože Lamuta-Saša, komandant prvega slovenskega primorskega partizanskega bataljona.

V Zapiskih Branko Marušič prikaže pregled člankov revije »Forum Julii«, ki je izhajala v Gorici od 1910 do 1914, ko sta izšli le dve številki, Ciril Zupanc je prispeval življenjepisa Milka Špacapana-Igorja in Jožeta Lamuta-Saše, Srečko Vilhar pa navaja nekaj vprašanj o prekomorcih, ki bi jih po njegovem mnenju morala osvetliti nadaljnja raziskovanja.

V celoti je »Goriški letnik« gotovo pomemben prispevek na področju slovenskih strokovnih revij. Prispevki so opremljeni s povzetki v italijanščini, francoščini ali angleščini, prav tako pa z opombami.

Andrej Vovko

Zbornik za historiju školstva i prosvjete 7, Zagreb 1972—1973, 294 strani.

Pred nami je 7. letnik zbornika, edine tovrstne publikacije o zgodovini školstva in prosvete pri nas. V njem so objavljeni prispevki kustosov šolsko-pedagoških muzejev v Ljubljani, Beogradu in Zagrebu ter dela njihovih zunanjih sodelavcev — znanstvenih, pedagoških in prosvetnih delavcev iz vse Jugoslavije. Urejuje ga uredniški odbor: B. Aksentijević, D. Franković (glavni urednik), M. Ogrizović, F. Ostanek in B. Pleše (odgovorni urednik). Tudi izid pričujočega letnika so omogočili Republiški fond za znanstveno delo SR Hrvatske in SR Srbije ter Raziskovalne skupnosti Slovenije. O vsebinskem bogastvu te periodične publikacije govori že podatek, da je do sedaj na več kot 2000 straneh nekaj desetih sodelavcev objavilo preko 150 večjih ali manjših prispevkov.

Vsebinsko je novi letnik razdeljen na razprave in članke, slede manjši prispevki in gradivo pa rubrike: iz dela šolskih muzejev, publikacije in bibliografija. Jovan Vlahović govori o prvih posvetnih šolah v času Turkov v 18. in 19. stoletju na današnjem ozemlju Sandžaka, Kosova in Makedonije. Prispevek podaja dragocene podatke o nastanku prvih cerkveno-šolskih občin pod vplivom raško-prizrenske mitropolije v Prizrenu in skopske eparhije, o delu prvih cerkveno-šolskih odborov in nastanku šolskih skladov na omenjenem ozemlju. Tehtna razprava Dragutina Frankovića o delu Davorina Trstenjaka v Gospiću v letih od 1899 do 1908 je nadaljevanje objavljenih prispevkov istega vatorja v dosedanjih letnikih zbornika: Tihi štrajk učiteljstva na Hrvatskem leta 1911 in vloga Davorina Trstenjaka (št. 2), Trstenjakovo delo v Karlovcu in premestitev v Kostajnico (št. 1) in Trstenjakovo delo v Kostajnici (št. 4). Trstenjak je v Gospiću preživel devet let svojega življenja in bil tu upokojen. Tu se je odločil za širše javno delovanje s propagiranjem novih pogledov na družbo in vzgojo, napisal je obilico pedagoških del in časopisnih člankov, izkazal se je z aktivnostjo v učiteljski organizaciji. Boril se je za »svobodo šole« zoper klerikalizem in birokratizem, čeprav je večkrat premalo kritično sprejemal različne tuje filozofske in pedagoške nazore in v njih ni odkrival razrednega bistva. Franković se kljub temu ne strinja s kritiko Miloša Jankovića, ki je motril Trstenjakove ideje abstraktno, ločeno od življenjske prakse, iz katere so zrasle. Ivo Perić že vrsto let sistematično obdeluje zgodovino školstva v Dalmaciji. Tokrat je zajel strukturo šolske mreže in napredno učiteljsko gibanje v Dalmaciji v drugi polovici 19. stoletja. Podal je pregled vseh vrst šol od osnovnih, za katere velja v Dalmaciji (podobno kot za nekatere slovenske dežele) modificirana določba državnega šolskega zakona iz leta 1869 s 6-letno šolsko obveznostjo namesto 8-letne, do gimnazij, realk, pomorskih šol in moškega učiteljskega s hrvatskim učnim jezikom v Arbanasih pri Zadru. Posebno naglašja dolgotrajno borbo dalmatinskih učiteljev z italijanaši in njihovo šolsko organizacijo Lega nazionale. Ivo Mažuran podaja historijat realne gimnazije v Osijeku od njene ustanovitve leta 1870 do leta 1941. Prispevek z manjšo zamudo proslavi 100-letnico šole. Realka (pozneje realna gimnazija) je s poudarkom na realnih učnih predmetih ustrezala potrebam Osijeka in Slavonije, lastno stavbo pa dobi šele v letu 1890. V letih 1877—1887 je bil ravnatelj šole Slovenec iz Teharjev Martin Jelovšek, prej profesor zagreb-